

P. J. KLOPPERS

**DE EERSTE BLOEDGETUIGEN
IN NEDERLAND.**

ROTTERDAM :: J. M. BREDÉE

JAN. SWITZER

DE EERSTE BLOEDGETUIGEN IN NEDERLAND

DOOR

P. J. KLOPPERS.

TWEEDE DRUK.

ROTTERDAM. — J. M. BREDÉE.

N. V. DRUKKERIJ v/h KOCH & KNUTTEL — GOUDA.

I.

IN HET KLOOSTER.

Hun asch gloeit voort en laat niet af,
Maar stuift van land tot lande,
Hier helpt geen kloof, geen kuil, geen graf.
Den vijand baart zij schande.

LUTHER.

De jeugdige Karel, de machtige erfgenaam der Bourgondiërs en Habsburgers, had den Duitschen troon beklommen. Zijn groote tegenstander, de ridderlijke koning Frans van Frankrijk, had, als zijn gevangene, den vrede uit zijn hand moeten aannemen. Voor een oogenblik hadden zich de staatkundige stormen, die Europa's hemel beroerden, ter ruste gelegd. En toch . . . 't was de stilte, die een nieuwen orkaan voorafging. Maarten Luther had door zijn machtig getuigenis voor de vorsten van den Rijksdag het gansche gebouw der kerk doen beven, en, al was de monnik spoorloos verdwenen, zijn leer bleek nog krachtiger dan zijn persoonlijkheid. De ketterij nam hand over hand toe in Duitschland, in Frankrijk en in de Nederlanden. Ze tastte allen aan, hoog en laag, rijk en arm, aanzienlijken en geringen. Reeds had Karel gedaan, wat hij vermocht, om de verdeelde gemoederen te bevredigen. 't Was al vergeefs geweest. Hij had

zijn leermeester, den bekwamen en nederigen Adriaan Florissen, de pauselijke waardigheid weten te verschaffen. Ook dit was olie in het vuur. De Romeinen, gewoon aan de uitspattingen en lichtzinnigheden van het Vatikaan, ergerden zich aan den eenvoud en de vroomheid van den Nederlander, en toch diens gemoedelijkheid en nederigheid bleken al evenmin de ketterij te kunnen bezweren, als de strengheid van vroegere pausen. Wat zou Karel doen? Meer dan men wel meende, was hij zelf overtuigd van de gebreken der kerk; zijn hart en zijn verstand beide getuigden voor de Hervorming. Doch neen, het schoone Duitsche rijk moest rust hebben in zijn dagen. Daar moest één hoofd in den staat, één hoofd in de kerk zijn; dat was 's keizers ideaal. De Hervorming voerde maatschappelijke losmaking in haar nasleep, en hij streefde naar eenheid desnoods gesteund door dwinglandij. Een herderlijk schrijven van paus Adriaan stookte het vuur. Keizer Karel wierp de Hervorming den handschoen toe.

De Nederlandsche bodem, door de „Broeders des gemeenen levens” ontgonnen, door Wessel Gansfort en anderen toebereid, had maar al te gretig het zaad der nieuwe leer in zijn schoot ontvangen. Reeds werd Luthers vertaling van het Nieuwe Testament hier door honderden gelezen. De Rederijkerskamers hadden bij haar optochten de zedeloosheid en de onkunde der priesters openlijk aan de kaak gesteld. De bloeiende handelssteden lokten duizenden vreemdelingen, en daaronder vele Lutheranen, naar hier. Geen wonder voorwaar, dat de ketterij hier weldra

tot een schrikbarende hoogte gestegen was. Mocht Karel zich in Duitschland door allerlei staatkundige verhoudingen de handen gebonden rekenen, hier had hij de ketters niet te ontzien. Zoo verscheen dan in 1521 een keizerlijk bevelschrift dat door de landvoogdes Margaretha van Oostenrijk werd afgekondigd, waarbij het lezen van en het handelen in Luthers werken verboden en aan de keizerlijke ambtenaren gelast werd tegen de misdadigers op te treden. Terecht mokte en wrokte men tegen een bevel, waarbij de vrijheid der ingezetenen zóo willekeurig werd aan banden gelegd; een bevel, dat billijken weerzin wekte bij een fiere bevolking, gelijk deze gewesten bewoonde. Daarbij voegde zich de omstandigheid, dat Margaretha, de landvoogdes, tot heden zeer mild tegenover de Lutheranen opgetreden was. Toen de Leuvense hoogleeraren zich bij haar beklagd hadden, dat Luther de gansche Christelijke kerk in gevaar had gebracht, had zij gevraagd: „Wie is toch die Luther?”

„Een ongeleerde monnik!” was het antwoord.

„Maar waarom schrijft gijlieden dan niet, die met zoovelen en zoo geleerd zijt,” zoo had Margaretha geantwoord, „tegen dien ongeletterden man? Zoo zal de wereld toch eer u dan hem gelooven!”

De Nederlanders waren derhalve bedorven. Doch de keizer was vast besloten te volharden. Reeds in het volgende jaar werden Mr. Frans van der Hulst, raadsheer van Brabant, en de Karmelieter monnik Nikolaas van Egmond, gemachtigd om voor zich te dagen allen, die van Lutheraniĳ verdacht werden,

teneinde ze daarvan met „misericordie” mochten „gepurgeerd” worden. 1)

Het Augustijner klooster te Antwerpen stond in zeer kwaden reuk. Hadden niet de broeders Augustijners zelve voor een groot deel te Wittenberg gestudeerd, en was men er niet trotsch op den held hunner orde, die met zijn nieuwe leer geheel de wereld in rep en roer bracht? Aan het hoofd van het klooster stond de proost Jacob Spreng, een wel wat al te driftig ijveraar, maar een trouw getuige der waarheid, die er zich op beriep, een vriend van Luther te zijn, en van wien Erasmus zelf getuigde, dat hij alleen Christus in der waarheid verkondigde. Zelfs had hij van Luthers Duitsche overzetting des Nieuwen Testaments een Nederlandsche vertaling bezorgd.

Op zekeren voormiddag vinden wij hem met een paar kloosterbroeders in de gehoorzaal des kloosters bijeen. Het oog van de beide jongere broeders was met bewondering op hun proost 2) gevestigd, die daareven voor een schare zóo groot, dat de Kloosterkerk ze nauwelijks kon bevatten, het Evangelie der zaligheid gepredikt had.

„Wat schare bevond zich heden in de kerk!” zei Hendrik van Zutphen, een jeugdig kloosterbroeder, die eerst kortelings uit Wittenberg, waar hij Luthers onderwijs en vriendschap genieten mocht, was weergekeerd. „Hoe heerlijk is het toch, zoolen te zien hongeren en dorsten naar de ware spijze

1) Met misericordie purgeeren = met zachtmoedigheid terecht brengen.

2) Een proost = een kloostervoogd.

en den geestelijken drank des zuiveren Evangelies. En welk een voorrecht ze hun te mogen uitreiken.”

„Gij hebt recht, broeder,” zei de proost, „’t zijn thans, Gode zij dank, andere tijden, dan toen het arme volk even ledig naar huis ging, als het ter kerk opgekomen was, en niets hoorde dan fabelen en overleveringen, welke slechts dienen konden, om de waarheid voor het hart der leeken te verbergen. Ge zult weldra zelf ondervinden, hoe het hart van den prediker er onder gesticht worden kan, waar hij anderen den rijken zegen des Evangelies brengen kan. Ik stel mij voor, dat uw prediking straks nog meerderen trekken zal.”

De proost oordeelde niet zoo gansch verkeerd. Hendrik van Zutphen was nu reeds om zijn bekwaamheden en zijn vroom gemoed onder de kloosterbroeders geacht en zij rekenden er vast op, dat hij eenmaal de roem des kloosters worden zou.

„Andere tijden! Ja, wel zijn de tijden veranderd,” merkte de geleerde en behoedzame Melchior Mirisch op. „Ik wenschte wel, vader, dat gij u wat minder blootgaaft in uw prediking. Gij tast de gronden der kerk te openlijk aan, dan dat men het zou kunnen verdragen. Ik wil u niet verhelen, dat mijn hart bekommerd is over de toekomst en ’t is mij, als trokken donkere wolken reeds boven onze woning samen.”

„Wat zou het schaden, broeder Melchior!” zei de prior, ¹⁾ „wie zijn leven behouden wil, die zal het immers verliezen! Wat mijzelf betreft, laat men mij gevangen nemen, pijnigen, dooden zelfs! Welk

1) Een prior = een kloostervoogd.

een eere zou het voor mij, den nederigen dienst-knecht des Heeren, zijn, de kroon van het martelaarschap te mogen ontvangen. Zie, mijn hart springt op in mij van vreugde, als ik er aan denk!"

„Nu, ik kan nog niet zeggen, dat ik die kroon voor mij zou wenschen,” zei Melchior aarzelend. „Ik geloof, dat ik geen aanleg heb tot het martelaarschap, en daarom te meer gevoel ik mij angstig. Ik geloof, dat 't gevaar zeer nabij is. Vergiste ik mij niet, dan zag ik Nikolaas van Egmond dezen morgen in de kerk. Ik trachtte bij het uitgaan hem te herkennen, doch hij scheen reeds verdwenen te zijn.”

„Het komt mij voor, dat ook ik hem dan zou opgemerkt hebben, doch laat het zoo zijn,” hernam de prior. „Ik zou den man zegenen, wanneer hij mij zulk een triomf wilde bereiden. Het bloed der martelaren bleek immers steeds het zaad der kerk te zijn. Wanneer ze mij vangen, ga ik getroost, want ik weet, dat onze broeders in u, waarde broeder Hendrik, een leidsman en vader zullen hebben, die hun niet minder dan ik het deed, de waarheid voor oogen houden zal.”

„Ik ben voor mijzelf niet gerust, vader,” zei Hendrik van Zutphen. „'t Is mij, als zoudt niet gij, maar als moest ik zelf de prooi worden van den vijand, en of mijn einde nabij ware. Doch wat mij nog meer bekommert is de vrees, dat ik en wellicht velen met mij niet staande zullen blijven in de verzoeking.”

„Zoudt gij dan onzen Heere Jezus Christus en het Evangelie willen verloochenen?” vroeg de prior op een toon van verwijt.

„Willen? o, Neen, vader!” antwoordde Hendrik met vuur, doch terstond keerden de droefgeestige trekken van zooveen weer op zijn gelaat; „ik vertrouw echter mijn hart niet. Petrus spreekt dagelijks tot mijn ziel, en het is mij daaronder vaak bang. God verhoede, dat iemand onzer bezwijkte, als banden en verdrukking hem wachten.”

„Sterk u door het vurig gebed, waarde broeder,” raadde de prior. „Ik heb echter beter vertrouwen dan gij. Vooreerst geloof ik nog niet, dat men ons aantasten zal, wijl we het volk op onze hand hebben. Mocht dit echter ooit het geval worden, dan zie ik niemand onzer en u allermint in staat onzen Heere en Heiland in het aangezicht te slaan, om daardoor een ellendig leven te rekken en te lijden.”

„Des Heeren wil geschiede!” zei Hendrik.

„Ik weet, dat Hij den moede kracht geeft en vermenigvuldigt de sterkte dien, wien kracht ontbreekt. Bid ook gij voor mij, vader, bid voor ons allen, dat we getrouw mogen bevonden worden!”

Weinig dachten de broeders er aan, dat hun sombere voorgevoelens zoo spoedig zouden verwezenlijkt worden, dat nog dien eigen dag de storm der vervolging boven hun hoofd zou losbarsten.

II.

IN DEN KERKER.

't Was na de vesper. ¹⁾

De monniken van het Augustijner klooster, waar we onze lezers binnen leidden, hadden zich in de gemeenschappelijke zaal tot den avondmaaltijd verzameld, toen een heftig kloppen op de voorpoort allen verschrikt deed oprijzen. Weldra verscheen de portier en kondigde den prior aan, dat de inquisiteur ²⁾ Van Egmond met eenige soldaten aan de voorpoort stond en begeerde binnengelaten te worden.

Allen verbleekten van schrik, want men gevoelde, dat de wolf de schaapskooi binnengetreden was, en althans eenigen uit de kudde het zouden moeten ontgelden. De prior gaf den portier terstond bevel, den inquisiteur de poort te openen.

„Broeders,” zoo sprak hij, toen de monnik zich verwijderde, „de ure der verdrukking is gekomen. Mijn voorgevoel zegt mij, dat het om mij te doen is. Ik bezweer u bij God, dat gij blijft bij hetgeen ik u geleerd heb, en wat gij als de waarheid ter zaligheid hebt leeren kennen. Aan u, broeder Hendrik, en aan Lambert draag ik de zorg voor onze broeders en de

1) Vesper = de namiddagdienst in de Roomsche kerk.

2) Inquisiteur = geloofsrechter.

prediking des Evangelies op. Bidt allen voor mij, dat ik trouw moge bevonden worden."

Nog sprak hij, toen de portier terugkeerde met de mededeeling, dat de heer Van Egmond den prior en broeder Melchior Mirisch in de gehoorzaal des kloosters wachtte. Allen gevoelden, wat dit zeggen wilde, namen een roerend afscheid van de beide broeders, baden hun de vertroostingens Gods toe om staande te blijven, en bevalen hen den Heere.

„Ik heb opdracht ontvangen u naar Brussel te geleiden, eerwaarde broeders," zei Van Egmond met gehuichelde vriendelijkheid. „Ik behoef u niet te zeggen, dat het een zeer onaangename taak voor mij is, en ik vlei mij, dat gij u niet verzetten zult, anders zou ik genoodzaakt zijn gindsche soldaten te gebruiken, om u met geweld mee te voeren."

„In wiens naam komt gij echter?" vroeg de prior.

„In naam der heilige Inquisitie en door Zijn Allerchristelijkste Majesteit, den Heer dezer gewesten gevolemachtigd. Ziehier mijn volmacht," zei Van Egmond, terwijl hij hun een verzegeld papier ter inzage bood. Mirisch nam het uit zijn hand en las vluchtig den inhoud. Het was een keizerlijk bevelschrift, waarbij de inquisiteur Van Egmond gelast werd den prior Jacob Spreng van het Augustijner klooster, benevens den aldaar vertoevenden monnik Melchior Mirisch, als beschuldigd van Lutheranij en deze aan het volk geleerd te hebben, naar Brussel te geleiden, ten einde daar door het geestelijk gerecht verhoord te worden.

„Laat ons gaan, vader," zei Melchior tot den

prior, „de heer Van Egmond handelt op hoog gezag.”

„Doch waarvan beschuldigt men ons?” vroeg de prior.

„Dat zult gij te Brussel vernemen, en ik vlei mij, dat het u daar gemakkelijk zal vallen, de lastertongen, die u aanklaagden, tot zwijgen te brengen. Doch broeder Melchior heeft gelijk,” zei Van Egmond, „laat ons gaan; de tijd dringt en mijn mannen wachten mij ginds,” voegde hij er veelbeteekenend bij. Voorzeker had hij gevreesd, dat de beide beschuldigten zich verzetten zouden, en dat de overige bewoners hen zouden beschermen; doch niets van dit alles gebeurde. De beide gevangenen verlieten terstond het klooster, door Van Egmond begeleid, die den soldaten een wenk gaf, zich op een afstand te houden, ten einde geen argwaan bij de bevolking op te wekken. Door de duisternis begunstigd, gelukte het hem dan ook zijn gevangenen buiten de stad te brengen, zonder dat hun wegvoering opzien wekte. Toen het volk deze den volgenden dag vernam, waren Spreng en Mirisch reeds te Brussel aangekomen en in verzekerde bewaring gesteld.

De wegvoering van hun prior en van Melchior had in het klooster groote verslagenheid gewekt. Desniettemin lieten zich de broeders door de vervolging niet afschrikken, om het Evangelie te onderzoeken en aan het volk, dat zich in steeds grooter getal in de Kloosterkerk verzamelde, den waren weg des heils te wijzen. Hendrik van Zutphen had de plaats van Spreng ingenomen, en allen gehoorzaamden hem met liefde, wijl zijn geleerdheid en vroomheid

aller achtung afdwongen. Reeds toen hij nog te Wittenberg studeerde, schreef Luther over hem op loffelijke wijze. Nadat hij Wittenberg verlaten had, was hij achtereenvolgens prior in de Augustijner kloosters te Keulen en te Dordrecht. Uit het laatste werd hij ontslagen, waarschijnlijk wegens zijn toen reeds bekende kettersche gevoelens. Hij had zich toen naar het klooster te Antwerpen begeven, waar Spreng hem gaarne ontving. Na diens vertrek vond hij krachtigen steun bij den geleerden broeder Lambert, die hem in de prediking ter zijde stond.

Eenige maanden waren verlopen, nadat Van Egmond zich in het klooster had vertoond. Op zekeren middag zien wij Hendrik van Zutphen, met broeder Lambert Thorn, benevens den nog jeugdigen Hendrik Voes in den kloostertuin wandelen. Hun gelaats-trekken teekenen verslagenheid en droefheid. Geen wonder, voorwaar! Had broeder Melchior zijn rechters door zijn geleerdheid gevangen genomen, en had men hem moeten vrijlaten, daar geen redelijke grond tot straf te vinden was, den prior had men in de engte weten te drijven en van ketterij overtuigd. Thans bleef hem slechts de keuze over tusschen het openlijk herroepen der Luthersche stellingen, welke hij het volk had verkondigd, of den dood. De tijding had het klooster bereikt, dat de prior voor de bedreiging bezweken was en er in toegestemd had, openlijk te herroepen. De broeders konden dit niet gelooven. Ze hadden den jongen Voes uitgezonden naar Brussel om zich, kon het zijn, van het tegendeel te overtuigen, en den prior in naam zijner

geliefde broeders te versterken onder de beproeving. Helaas, reeds kwam hij te laat! Doch hooren wij hemzelf:

„Ik was nauwelijks in de stad gekomen, of ik zocht te weten te komen, of ik den proost in den kerker zou kunnen bezoeken. Ik ontving ten antwoord, dat men streng had verboden, iemand van de orde tot hem toe te laten. Daarenboven zou ik toch allerminst heden gelegenheid hebben hem te zien. Door een pijnlijk voorgevoel gedreven, ondervroeg ik mijn zegsman, ook al vreesde ik het antwoord. Ik vernam toen, dat de prior den volgenden dag bij gelegenheid der groote mis in de St. Gudule openlijk zijn ketterij zou afzweren. Ik gevoelde mij als door het onweer getroffen. Gisterenmorgen begaf ik mij vroegtijdig naar de gevangenis, ten einde, kon het zijn, den prior nog een woord toe te spreken, als hij uitgeleid werd. Doch ik vernam toen, dat men hem naar de abdij had overgebracht, en dat hij vandaar in stilte naar de kerk zou geleid worden. Toen ik aan de abdij ¹⁾ kwam, was het reeds te laat. De prior was reeds in de kerk. Ik snelde naar de St. Gudule. Mijn hart klopte hoorbaar. Hoe gaarne had ik hem nog eenmaal gezien! Nog eenmaal gezegd: „Vader, vrees niet voor degenen, die slechts het lichaam dooden kunnen! Vrees veel meer onzen Heere en Heiland Jezus Christus te verloochenen!”

„Ik trad de kerk binnen en drong door de menigte. Maar toen ik in het midden der kerk gekomen was, kon ik niet meer voort. Men wilde mij, neem, men kon mij niet doorlaten; het gedrang was te

1) Een abdij = een klooster.

groot. Ik wilde heengaan door den weg, waarlangs ik gekomen was, maar ik kon dit evenmin. Zoo moest ik het aanzien, hoe onze prior daar stond met neergeslagen oogen, in gebogen houding, zich schamende over het Evangelie onzes Heeren en Zaligma-kers! Ik moest het aanhooren . . . maar neen, bespaar mij, u dat te herhalen! Het sneed mij door de ziel!"

„Genoeg, broeder Hendrik!" zei Van Zutphen, „de geruchten zijn dus voor ons tot treurige zekerheid geworden! Laat ons God bidden, dat Hij onzen prior uit de klauwen des Satans redde! Bij Hem zijn alle dingen mogelijk! Onze prior kan geen rust hebben bij deze verloochening. Laat ons aan Petrus denken, en waken wij door voortdurend gebed voor onze eigen zielen, opdat wijzelfen staande blijven, wanneer onze ure komt. Ik geloof niet, dat ze zoover af is! Worde het ons gegeven, banden en verdrukking te lijden om des Heilands wil! Wellicht kan ons voorbeeld onzen prior tot zegen zijn, doch denken we allermeeft aan onszelven. Ik gevoel het: de duivel gaat om als een brieschende leeuw, zoekende wien hij zou mogen verslinden!"

Daar luidde de kloosterbel en Van Zutphen, nadat hij Voës aangemaand had, over het meegedeelde te zwijgen, tot hij zelf de treurige tijding aan de broeders zou meegedeeld hebben, liet de beide vrienden alleen. Thorn had zwijgend toegeluisterd.

„Ik gevoel mij nog meer verslagen," zei Voës tot hem, toen zij zich alleen bevonden, „dan op den avond, toen de prior met broeder Melchior vanhier gevoerd werd. Dit had ik nimmer verwacht! Ik

wenschte voor een stuk van mijn leven, de St. Gudule nimmer gezien te hebben!"

„Reden te meer om zich te bedenken, eer het zoover komt!" zei Thorn, naar het scheen in gedachten verdiept.

„Wat meent ge, broeder Lambert?" vroeg Voes verschrikt.

„Wat ik zeg," antwoordde Thorn gemelijk. „Als de prior toch herroepen wilde, of moest, ware het beter geweest, dat hij het eer en hier gedaan had."

„'t Ware beter, dat hij het nimmer gedaan had!" zei Voes met al den ernst, die in hem was. „Broeder Lambert, laat ons toch waken tegen de booze verleidingen des Satans, die ons het uitzicht op de hemelsche heerlijkheid benevelt door ons lichamelijke smart en een kortstondig lijden te doen gevoelen, eer het nog over ons komt!"

Doch andermaal klonk de bel en ook de beide broeders begaven zich naar binnen, uit gehoorzaamheid aan den regel des kloosters.

't Bleek weldra, dat Hendrik van Zutphen niet verkeerd gezien had, evenmin toen hij de hoop uitsprak, dat de prior geen vrede kon hebben bij zijn herroeping, als toen hij voor zich en zijn medebroeders de dagen der verschrikking zeer aanstaande rekende.

Jacob Spreng genoot niet lang de vruchten van zijn herroeping; nauwelijks had men hem op vrije voeten gesteld, of hij kreeg berouw over hetgeen hij gedaan had. Luide sprak de stem van zijn geweten en beschuldigde hem van meened en ontrouw, en deed hem banden en dood begeerlijk achten, ja,

ijverig zoeken, boven de door wroeging en verwijt vergalde vrijheid, welke hij zich verworven had door de verloochening der waarheid. Hij vond geen rust. Naar het klooster terug te keeren, daarvoor schaamde hij zich. Neen, er bleef hem geen keuze over dan in het openbaar te getuigen, dat hij gezondigd had, en dat de aanblik van den brandstapel hem tot zwakheid gebracht had. Straks predikte hij te Brugge en in meerdere steden van Vlaanderen met de oude vrijmoedigheid, en hij bedekte zijn ontrouw niet. Weldra was hij opnieuw in boeien geslagen en thans verwachtte hij met blijdschap den dood.

Doch God had het anders besloten. Onder degenen, die den proost bezochten, ten einde hem te bewegen zijn ketterij af te zweren, bevond zich een oude Franciscaner-monnik. In stede, dat Spreng voor de drangredenen van den grijsaard bezweek, gevoelde deze allengs de waarheid van hetgeen de gevangene hem uit de Schrift bewees, en ook zijn gemoed werd geopend voor de leer des Evangelies. Van nu af zong hij op een middel om den prior uit den kerker te doen ontsnappen. Op zekeren avond den prior bezoekende, bezorgde hij dezen een Franciscaner-mantel en kap en gaf hem den raad zich terstond te verwijderen, terwijl hij door een anderen uitgang de gevangenis verlaten zou. Het plan gelukte. De wacht, meenende, dat de Franciscaner zich naar buiten begaf, liet den gevangene vrij vertrekken, en Spreng verliet de stad. Hij begaf zich naar Wittenberg, waar hij door Luther met open armen als een berouwvol zondaar ontvangen werd.

III.

OP DEN BRANDSTAPEL.

't Was 19 October 1522.

De straten van Antwerpen gaven aan den morgen een buitengewoon roerig tooneel te aanschouwen. Tal van vrouwen bewogen zich op den weg, die naar het Augustijner klooster leidde, en haar ge-laaststrekken en kreten van verontwaardiging en woede gaven maar al te zeer blijk, dat zij geen vrede-lievende bedoelingen koesterden. Naarmate de tocht het klooster naderde, groeide het tal dergenen, die er aan deelnamen. 't Scheen echter, of de nieuw aangekomenen een anderen weg wilden inslaan.

„Ze hebben hem in de abdij opgesloten! Naar de abdij! We willen hem verlossen! Die snoodaards! Ze moesten zelve in het vuur! We willen den prior er uit hebben! Het ga, zoo het wil! Ze zullen hem niet verbranden, onzen goeden proost!”

Deze en dergelijke kreten gingen uit het midden der menigte op, die nu den weg volgde naar de abdij, in de nabijheid van het klooster gelegen. Weldra waren ze er aangekomen. De zware klopper viel op de voorpoort der abdij; doch nauwelijks had de portier de poort geopend, of de vrouwenschaar duwde den monnik op zijde en drong met geweld binnen. Luid

schreeuwend en dreigend begaven zij zich in de abdij, en toen de verschrikte abt eindelijk verscheen om te vernemen, wat zij wenschten, eischten zij, dat prior Hendrik terstond aan haar zou uitgeleverd worden. Vergeefsch waren de tegenwerpingen van den abt en de monniken. Men dreigde al de bewoners met den dood, indien men den prior niet terstond losliet. Hun eigen leven te geven voor de bewaking van een ketter, dat was te veel gevergd van de arme paters. Zij zagen de vrouwschaar met gebalde vuisten op zich aandringen en — bezweken. Bevend begaf de abt zich naar de verblijfplaats van den gevangene. Een troep vrouwen drong terstond achter hem aan, terwijl de overigen de monniken bewaakten. Nauwelijks liet men den abt den tijd de deur der cel te openen. De vrouwen drongen naar binnen en zagen den prior, die met de grootste verbazing de binnenkomenden aanstaarde.

„We zijn gekomen, om u te bevrijden, vader!” zeiden de vrouwen. „Gij zijt vrij! Ga spoedig met ons! Kom!” zoo drongen zij aan, namen den prior bij de hand en trokken hem voort uit de cel, den bleeken abt op zij duwende. Prior Hendrik had nauwelijks tijd gehad zich rekenschap te geven van hetgeen er met hem gebeurde, toen hij de poort der abdij achter zich hoorde dichtslaan.

„Gij hebt toch uw handen niet met bloed bezoedeld!” zei hij tot de hem omringende vrouwen.

„Neen, vader! 't Was niet eens noodig de handen uit te steken. Die laffe paters beefden al, toen ze ons zagen. Doch, ge moet de stad verlaten, eer ze u

weer vangen en u brengen, waar we u niet bevrijden kunnen! Al doet het ons leed u te moeten missen, uw leven gaat ons boven alles!"

„Ik dank u, mijn dochters!" zei de prior, „en moge onze Heere Christus u zegenen voor uw goede bedoelingen met mij. Gewis, men had mij ten vure bestemd en ik zou den dood blijde tegemoet gegaan zijn. Doch God heeft het anders gewild, en nu wil ik uw liefde niet teleurstellen, door mij andermaal in gevaar te begeven. Ik zal terstond de stad verlaten. De Heere zegene u!" zoo sprak hij en breidde zijn handen over de gebogen hoofden der vrouwen uit, „de Heere zegene u en Hij vergelde u en uw echtgenooten en kinderen het goede werk aan mij verricht!"

De vrouwenschaar vergezelde hem tot aan de stads-poort, welke slechts op korten afstand der abdij stond, en oogden hem na, zoover haar blikken hem volgen konden. Daarna verstrooiden ze zich.

Onze lezers zullen reeds vermoed hebben, dat de gevangene niemand anders was dan Hendrik van Zutphen, de prior van het Augustijner klooster. De inquisiteurs hadden eindelijk de landvoogdes weten te bewegen, dat broeiness der ketterij voor goed te verstoren. Op het alleronverwachtst hadden ze zich aan de kloosterpoort vertoond, waren met een gewapende macht binnengedrongen, en hadden allen gevangen doen nemen, die ze ontmoetten. Eenige monniken, waaronder Lambert Thorn, Voës en Esch waren temidden der verwarring, door een achterpoortje van het klooster ontsneden, en hadden zich

uit de voeten gemaakt. Doch de prior wilde niet heengaan, al ware het hem ook mogelijk geweest. Weldra had men ook hem gevangen, doch wel verre van beangst te zijn, sprak hij zijn lotgenooten moed in en vermaande hen voor de waarheid des Evangelies als goede krijgsknechten van Jezus Christus banden en den dood blijmoedig tegen te gaan. Zooveel is zeker, dat hij minder beangst was dan zijn belagers. Dezen toch vreesden maar al te zeer, dat de vluchtelingen het volk zouden meedeelen, wat er in het klooster geschied was, en dat de vrienden van den prior, wier aantal dat der soldaten ver overtrof, zich tegen hen zouden stellen. Daarom hadden zij besloten, de overigen onder sterke bedekking weg te voeren, doch den prior in de nabijgelegen abdij te bewaren, tot het volk tot rust zou gekomen zijn.

We hebben reeds gezien, wat er gebeurde, nadat den volgenden morgen aan de bezoekers van de Augustijnerkerk bekend werd, wat er geschied was, en hoe de vrouwen niet rustten, eer ze den prior verlost hadden, wiens verblijf hun door een gevluchten monnik bekend gemaakt was. We laten van Zutphen zijn weg vervolgen en zien intusschen welk lot zijn lotgenooten beidde.

De inquisiteurs waren woedend, toen zij zagen, dat drie der voornaamste kettters, Esch, Lambert en Voes, hun ontsnapt waren, en als zij straks vernamen, dat ook Hendrik van Zutphen uit hun handen gerukt was, zwoeren zij, niet te zullen rusten, eer zij ze andermaal gevangen hadden. Straks werden de heilige

vaten van het klooster verkocht en in plechtstatigen optocht werd de heilige hostie naar de kerk der Heilige Maagd overgebracht, waar de landvoogdes Margaretha ze zelve ontving. De poorten van het alzoo ontwijde klooster werden op last der landvoogdes gesloten, en straks werd het broeinest van zooveel ketterij tot den grond gesloopt, terwijl een streng rechtsgeding tegen de gevangen monniken gevoerd werd. Overal in het land speurde men het ontvluchte drietal na, vooral nu men zekerheid had ontvangen, dat Van Zutphen alleen zich over de grenzen bevond en de regeering van Bremen, werwaarts hij zich begeven had, den getrouwen prediker niet wilde uitleveren. Het duurde niet lang, of de verblijfplaats der vluchtelingen werd ontdekt, en straks zuchtten zij in de kerkers der inquisitie. Terstond werden zij voor hun rechters gebracht. Men eischte van hen, dat zij hun kettersche stellingen zouden herroepen, en dat zij belijden zouden, door Luther misleid te zijn. Voes en Esch antwoordden, dat zij liever wilden sterven dan de waarheid der Schrift in het aangezicht slaan, en dat Luther hen evenmin misleid had als Christus Zijn discipelen. Lambert zweeg, en toen nu straks het vonnis van den vuurdood over zijn beide medegevangenen uitgesproken werd, vroeg hij vier dagen beraad. Zoo werd de wankelmoedige naar den kerker teruggevoerd, terwijl Voes en Esch den brandstapel beklommen.

De inquisiteurs gevoelden meelijden met hen om hun jeugd en waren getroffen door hun stand-

vastigheid. Nog eenmaal vroeg hun biechtvader hun, of zij het geloof der kerk wilden belijden.

„Ja, der kerk,” antwoordden zij, „maar niet van de uwe!”

Nog liet men een half uur verlopen. Steeds hoopten de inquisiteurs, dat de vreeselijke dood, welke hen bedreigde, hun vrees aanjagen zou. Nu trachtte de een, dan de ander hen te bewegen, hun ketterij af te zweren. „Wij willen sterven voor den naam van Jezus Christus!” antwoordden de beide broeders, en zij smoorden de klaagtonen der menigte over hun lot in psalmgezing.

„Bekeert u toch,” grauwden de inquisiteurs hun toe, „of ge zult in den naam der duivelen sterven!”

„Nee,” antwoordden zij, „maar wij zullen sterven als goede Christenen voor de waarheid des Evangelies.”

Het vuur werd aan de houtmijt gelegd. De vlammen stegen knetterend omhoog. „Ik lig hier als op een bed van rozen! riep een hunner luide. „Heere Jezus, Zoon Davids, wees ons genadig!” klonk het herhaaldelijk temidden van den rook en de vlammen. Straks verbrandden de touwen, waarmee ze aan den paal gebonden waren. Nu zonk een der beiden op de knieën en bad luide: „Heere Jezus, wees ons genadig!” Nog eens hieven beiden den lofzang aan. Men hoorde niets meer. Het vuur doofde. Het bloed der eerste martelaren uit de Nederlanden riep om wrake tot God!

Maar neen, niet ten koste van zijn trouw aan het

Evangelie had Hendrik van Zutphen zijn leven zoeken te behouden. Onverschrokken predikte hij de belijdenis van Jezus Christus aan de in Bremens hoofdkerk saamgestroomde menigte, en zijn vijanden, wier hand hem op het gebied der vrije stad niet bereiken kon, knarsetandden van machteloze woede tegen hem. Twee jaren lang weerstond de raad der stad den aandrang der inquisiteurs, om hem uit te leveren aan de landvoogdes Margaretha. Toen hij zich echter op uitnoodiging van velen naar Alsdorf in Holstein begaf, om er te prediken, waarschuwde men hem, dat men tegen zijn leven saamgespannen had.

„Welnu,” antwoordde hij, „indien God bepaald heeft, dat ik hier, in het Dithmarsche, sterven zal, ik ben hier even dicht bij den hemel als elders; ik moet toch vroeger of later mijn bloed voor de waarheid vergieten!”

Getroost beklom hij ten anderen male den kansel. Maar te middernacht brak een bende gewapenden, door priesters geleid, de deur der pastorie open, verwoestte de woning, mishandelde den geestelijke, bij wien van Zutphen verblijf hield en sleurde dezen half naakt met zich voort naar het naburige dorp, waar zij hem in een kelder opsloten, onder bewaking van half beschonken lieden. Vroeg in den morgen voerde men hem voor een jolende, tierende menigte. Om den vorm van recht te bewaren, sprak een der priesters het doodvonnis over hem uit. Nu sleurde men hem naar den brandstapel. Vruchteloos waagde een vrouw nog een poging om zijn leven te redden, en bood duizend gulden aan, als men het vonnis

wilde uitstellen. Men wierp haar omver en mishandelde haar. Van Zutphen werd aan een ladder gebonden en deze in de vlammen geplaatst, terwijl de ladder tegen een hellebaard ¹⁾ steunde. De ladder gleed terzijde af en het wapen doorboorde het lichaam van den prior. Nu sloeg iemand uit het volk hem met een hamer op de borst, tot hij bezweek.

Een gedenknaald op het kerkhof te Heide wijst de plaats aan, waar Hendrik van Zutphen, „de geloofsheld, den Holsteinschen grond met zijn bloed wijdde, op 11 December 1524.”

1) Een hellebaard = een lans.

IV.

DE EERSTE MUTSERD IN DEN HAAG. 1)

Men schreef het jaar 1525.

Andermaal waren in Holland de rechters tot geloofsonderzoek gezeten. Ditmaal waren het de drie Leuvensche hoogleeraren Van Bergen, Rosemond en Ruard Tapper van Enkhuizen. Den laatste hadden wij wel het eerst mogen noemen: hij was de meest geleerde, doch ook de meest invloedrijke van het drietal, en verkeerde met keizer Karel zelfs op zeer gemeenzamen voet. Niet geheel ten onrechte beschuldigde men hem, dat hij meegewerkt had bij de uitvoering van 's keizers meest gehate plakkatens. Zijn driftig en wreed karakter maakte hem tot een geschikt werktuig in de hand der inquisitie, doch paste hem voorzeker minder als rechter. Men verhaalt zelfs van hem, dat zijn lichtgeraaktheid hem het leven kostte. Daar hij door keizer Karel zoozeer begunstigd werd, meende hij zich ook bij zijn opvolger buitengewone vrijheid te mogen veroorloven. Toen hij nu Filips voor een gewichtige aangelegenheid gehoor verzocht had, verdroot het hem, dat hij zoolang wachten moest, eer hij in 's konings tegenwoordigheid toegelaten werd.

1) Een mutserd is eigenlijk een takkenbos, hier een brandstapel.

Eensklaps drong hij door de wacht en trad 's konings kabinet binnen. Filips mat hem met een blik, die den inquisiteur recht verlegen maakte, niettemin herstelde deze zich en deelde den koning zijn zaak mee.

„We zullen zien,” antwoordde Filips droogjes.

Tapper gaf echter den koning te kennen, dat hij gaarne terstond diens besluit vernam.

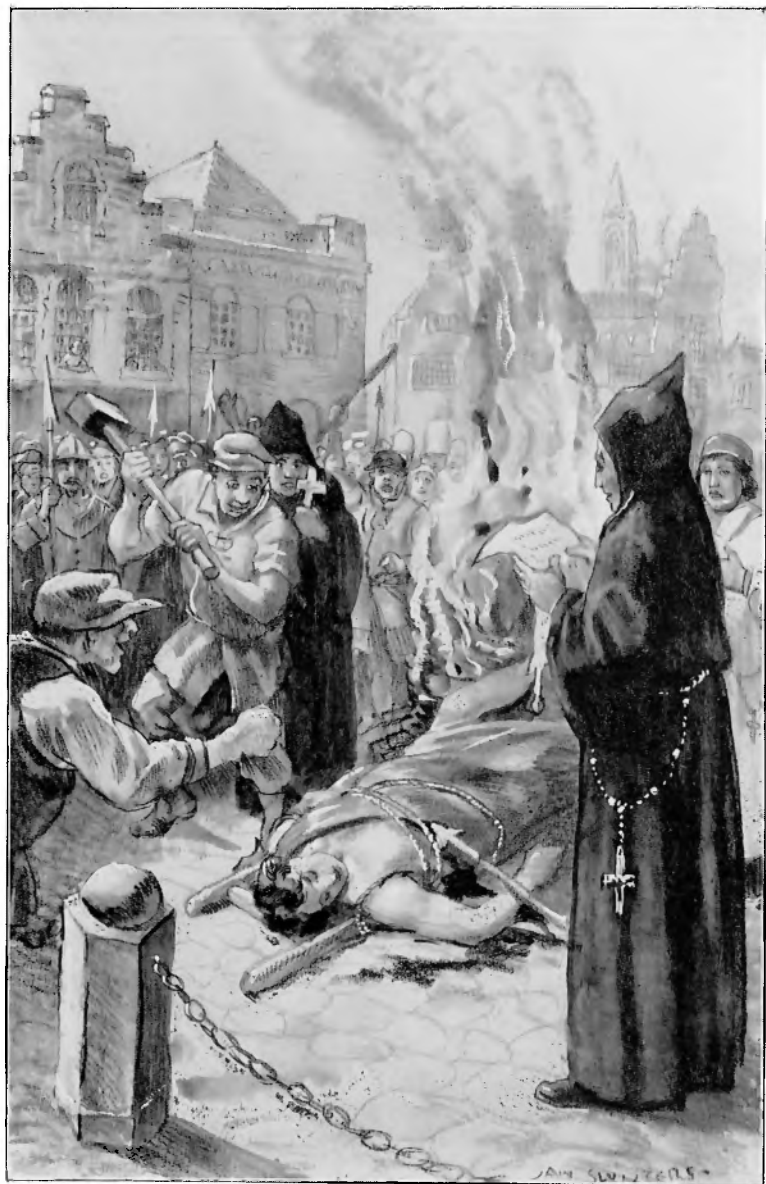
Nu was er wel niets, dat Filips meer in een booze luim brengen kon, dan aandrang op het nemen van een besluit; daarbij mishagden hem de vrije manieren van den inquisiteur ten hoogste. Andermaal wierp hij hem een minachtenden blik toe, en zei tot zijn kamerdiensnaars:

„Laat hem heengaan!”

Dit was te veel voor den trotschen inquisiteur. Toen men hem buiten de deur gedrongen had, steeg hem het bloed naar het hoofd, en hij knerste de tanden van woede. Plotseling zeeg hij neer, om niet weer op te staan. Een beroerte had hem doodelijk getroffen.

Doch op het tijdstip, waarvan we nu spreken, stond keizer Karel nog op het toppunt van zijn macht, en was Ruard Tapper van Enkhuizen zijn gevierde vertrouweling. Welhaast was de kerker van 's-Gravenhage, waar de inquisiteurs hun zittingen hielden, gevuld met lieden, die van „Lutheranij” beschuldigd waren. Onder hen bevond zich Johannes Pistorius van Woerden, een man van nauwelijks zes en twintig jaren. 't Was niet voor de eerste maal, dat hij met de ijzige en vochtige kerkerwanden kennis maakte. Als jongeling reeds had hij, toen hij aan de Utrechtsche Broederschool studeerde, de waarheid van de Schrift

leeren kennen. Wel was de invloed, welken Erasmus een vriend zijns vaders, onder wiens leiding hij zijn studiën voortzette, op hem uitoefende, nu niet voordeelig te noemen voor een gemoed, dat voor de waarheid geopend was, doch hij weerstond dien, en toen hij straks de priesterwijding had ontvangen, beledigde hij openlijk de leer des Evangelies. Dui-zenden stroomden toe om den onverschrokken, jongen prediker te hooren, wiens talent zijn moed evenaarde. Welhaast kwamen zij vergeefs. De geestelijken van het Sticht, door naijver en ketterhaat gedreven, hadden hem bij het Hof van Holland aangeklaagd, en dit achtte het noodig den ketter gevangen te zetten. De menigte was woedend, toen zij dit vernam en besloot hem te bevrijden. Doch het Hof was de oproerige schare voor, en ontsloeg zijn gevangene. Pistorius begaf zich naar Wittenberg, waar hij gedurende eenigen tijd Luthers omgang en vriendschap genoot. Dan keerde hij terug, doorreisde de steden van Holland en bemoedigde en versterkte zijn verdrukte geloofsgenooten, welke hij tot zelfs in den kerker bezocht. Straks vestigde hij zich metter-woon te Woerden, waar hij door landbouw en broodbakken in zijn onderhoud voorzag en, ondanks zijn priesterlijke waardigheid, in het huwelijk trad met een vrome vrouw. Niet slechts was het huis van den bakker de verzamelplaats van allen, die naar de waarheid dorstten, maar als des avonds de arbeid gedaan was, begaf Jan de Bakker zich naar zijn bureu, bracht hun de dwalingen der Roomsche kerk onder 't oog, en deelde hun dat

brood uit, 't welk de zielen voedt tot het eeuwige leven.

Wie dit echter gedoogen mocht, de priester van Woerden duldde niet, dat het huis van den bakker vol was en zijn kerk al meer ledig werd. Op zekeren nacht vertoonden zich de dienaren van de inquisitie aan de woning van Jan den Bakker. Deze nam een roerend afscheid van zijn weenende gade en volgde de soldaten naar den kerker van 's-Gravenhage. Gedurende drie maanden namen de inquisiteurs hem telkens in verhoor, doch Jan de Bakker liet zich door hen noch misleiden, noch aan het wankelen brengen. Hij erkende noch het gezag der pausen, noch dat der kerkvergaderingen, en zei slechts te zullen herroepen, als men hem uit de Heilige Schrift zijn dwalingen aantoonde.

„Ik, Johannes van Woerden,” sprak hij plechtig en op luiden toon, „verklaar, dat ik niet voorgenomen heb iets te bevestigen of vol te houden, dat niet in de Heilige Schrift is uitgedrukt, en wel in dien zin, als de Heilige Geest dit wil verstaan hebben. Hiertoe is niet noodig andere woorden te gebruiken, dan die, waarmee de Schrift ons in de waarheid leidt. Ik vloek alle leeringen der menschen en alle ketterijen, welke tegen Gods Woord strijden. Ziedaar mijn protest!”

Was het wonder, dat men hem straks zwaar geboeid in een onderaardsch hol wierp, en hem buiten alle gemeenschap met anderen hield? Daarna trachtte men nog eens, hem tot herroepen te bewegen, en zond allerlei geleerde priesters en vroegere vrienden op hem af. Als ook dit vruchteloos bleek, bracht

men zijn ouden vader tot hem en hoopte, dat deze zijn eenigen zoon zou bewegen, hem schande en verdriet te besparen, om zijnentwil te herroepen en het leven van het schavot te redden. Doch het tegendeel gebeurde.

„Ik ben bereid,” sprak de grijsaard, „om gelijk Abraham, mijn lieven zoon, die mij nimmer eenig verdriet deed, aan God te offeren.”

't Was reeds Augustus geworden. De landvoogdes had 's-Gravenhage een bezoek gebracht en zich doen vergezellen door den stadhouder van Holland, graaf van Hoogstraten, den geheimen raad des keizers en den voorzitter van het Hooge Gerechtshof te Mechelen, Joost Lauwerijn. Andermaal werd Pistorius in verhoor genomen, nu door Lauwerijn. Toen hij zag, dat de gevangene bleef bij zijn overtuiging, trachtte hij hem door zwakheid te doen vallen. Hij herinnerde hem aan zijn gade en vroeg: „Gaat ook haar lot u niet aan het hart?”

„O zeker, ik bemin haar oprecht,” antwoordde Pistorius, „doch als God het aldus wil, zal ik ook de liefde tot haar overwinnen, omdat Christus gezegd heeft: „Zoo iemand tot Mij komt en niet haat vader of moeder, vrouw of kinderen, broeders of zusters, of zijn eigen leven, die kan Mijn discipel niet zijn.” Ik wil mij in alles aan Gods wil overgeven. Hij kan met mij doen, gelijk Hij wil. De raad des Heeren zal bestaan en Hij doet alles, wat Hem behaagt.”

Zes weken later was er voor het Prinsenhof een hooge tribune opgericht, en terzijde daarvan een spreekstoelte. Op de tribune had de stadhouder

van Holland plaats genomen, omringd door geestelijke en wereldlijke overheden. Nauwelijks waren zij gezeten, of Pistorius werd voor hen gebracht, blootshoofds, en van zijn boeien bevrijd. Nu beklom een monnik het spreekgestoelte en hield een korte redevoering over de woorden: „En nu, broeders, ik weet, dat gij het door onwetendheid gedaan hebt. Zoo doet nu boete en bekeert u, opdat uw zonden mogen uitgedelgd worden.” Nauwelijks had hij geëindigd, of Jan de Bakker wilde spreken, doch de stadhouder gaf een teeken, dat men hem het belletten zou. Thans kleedde men hem in een priestergewaad, waarna de bisschop van Utrecht en drie abten op hem toetraden en hem stuk voor stuk zijn geestelijken tooi weer ontnamen.

„Nu gelijk ik veel meer op een Christen dan daareven!” zei Pistorius glimlachend, en nadat men hem een korten, gelen mantel aangedaan en een gelen hoed met oorkleppen op het hoofd gedrukt had, voegde hij er bij:

„Dit kleed en deze hoed zullen mij tot bespotting dienen, gelijk mijn Heere en Heiland Zijn purperen mantel en Zijn doornenkroon!”

De duizenden, die zich op het Prinsenhof bevonden, rilden van ontzetting, toen de griffier den gevangene het vonnis voorlas, 't welk hem tot den vuurdood verwees.

Pistorius verbleekte niet. Met vasten gang en opgeheven hoofd liep hij tusschen de soldaten en de dienaren des gerechts, die hem ter strafplaats geleidden. Zijn weg voerde hem langs den kerker, waar

zijn geloofsgenooten en medegevangenen zich voor de traliën verdrongen, om hem nog eenmaal te zien.

„Broeders!” zoo riep hij hun toe, „ziet, ik zet heden mijn voet op den drempel van het martelaarschap. Houdt goeden moed als dappere krijgsknechten van Jezus Christus! Laat mijn voorbeeld u opwekken en verdedigt de waarheid des Evangelies tegen allen, die haar willen verkeeren!”

En ten antwoord ruischte hem uit den kerker het lied der gevangenen tegen:

„O zalig feest der martelaren!”

Zelf ontblootte hij zich de borst, om den beul in de gelegenheid te stellen die met buskruit te bestrooien. Men bond hem aan den paal, maar hij breidde de handen uit en riep: „Dood, waar is uw prikkel? Hel, waar is uw overwinning? De dood is verslonden tot overwinning door Jezus Christus, onzen Heere!”

Met de oogen ten hemel gericht, bond hij zichzelf den strop om den hals. „Heere Jezus, vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen. Jezus Christus! Zone Gods, gedenk mijner! Ontferm U mijner!”

Nu stegen de vlammen knetterend omhoog. Doch eer het vuur zich aan zijn lichaam liet gevoelen, was zijn ziel verlost. Hij zag den hemel geopend en den Zoon des menschen, staande ter rechterhand Gods!”

Zoo had dan toch Rome gezegevierd!

Ja, maar door zulke overwinningen ging Rome verloren. Met het bloed zijner martelaren kocht Holland zich de vrijheid van het geloof!
